

L'ESTUDI DE LA DESHUMANITZACIÓ I LA INFRAHUMANITZACIÓ EN PSICOLOGIA

THE STUDY OF THE DEHUMANIZATION AND THE INFRAHUMANIZATION IN PSYCHOLOGY

Armando Rodríguez i Pérez*, *Verónica Betancor i Rodríguez***
i Naira Delgado i Rodríguez**

Resum

L'estudi psicosocial sobre la conducta antisocial i la crueltat dels éssers humans reconeix l'existència d'una representació deshumanitzadora de l'altre. El propòsit d'aquest article és presentar els avanços empírics en l'estudi de la infrahumanització, com a atribució diferencial de sentiments en l'endogrup i en l'exogrup. Atès que els sentiments –per exemple, l'amor, l'esperança, el menyspreu, el ressentiment– es consideren emocions exclusivament humanes, les persones no sols atribueixen més sentiments a l'endogrup que no als exogrups, sinó que neguen a aquests últims la capacitat de vivenciar-ne. Ara oferim, en primer lloc, una descripció de les distintes perspectives que s'han utilitzat per a estudiar la deshumanització. En segon lloc, es presenten les conclusions derivades de les investigacions empíriques sobre la infrahumanització. Finalment, es tracen les diferències entre deshumanització i infrahumanització, se'n presenta una síntesi i es fan algunes propostes per a futures intervencions.

Paraules clau: conducta antisocial, deshumanització, infrahumanització, intervencions, representació, sentiments.

L'elaboració d'aquest article s'ha realitzat gràcies al finançament del projecte d'investigació PSI2009-09777, de la Direcció General d'Investigació Científica i Tècnica (DGICYT), a què pertanyen els autors.

* Correspondència: Armando Rodríguez i Pérez. Departamento de Psicología Cognitiva, Social y Organizacional. Facultad de Psicología. Campus de Guajara, s/n. 38071-La Laguna (Espanya). Adreça electrònica: <arguez@ull.es>. Universidad de La Laguna.

** Universidad de La Laguna.

Abstract

The psychosocial study on antisocial behavior and cruelty of the human beings recognizes the dehumanizing representation of the other one. The present study focuses on the empirical advances about infra-humanization research as a differential attribution of secondary emotions to the ingroup and to the outgroup. Because secondary emotions (e.g. love, hope, contempt, resentment) are considered uniquely human emotions, people not only attribute more secondary emotions to their ingroup than to outgroups, but are reluctant to associate these emotions with outgroups. In this article, we first describe briefly the different perspectives used to study the dehumanization. Then we report the main conclusions derived from the empirical research on the infrahumanization and why the infra-humanization occurs for high and low status groups, even in the absence of conflict between groups. Finally, the differences are commented between dehumanization and infra-humanization, and some proposals are done for future developments.

Key words: antisocial behavior, dehumanization, infrahumanization, interventions, representation, emotions.

Introducció

Tots som conscients de com les guerres, els exterminis, les neteges ètniques i les agressions més despietades s'acompanyen d'actituds deshumanitzadores envers les víctimes. Els torturadors més ensinistrats imaginem els seus captius com si foren animals, dimonis o dispositius incapaçs de sentir un poc més que dolor. La comparació de grups humans ètnics, religiosos o polítics amb les rates o els escarabats, ha proporcionat justificació a l'acció genocida dels perpetradors. L'equiparació de les dones amb objectes de plaer, béns fungibles o màquines reproductores, així com amb ens zoomòrfics (raboses, escurçons, vampirs, conilles, gates), ha facilitat les conductes de domini dels homes. Finalment, i sense esgotar tots els escenaris de deshumanització, l'equiparació dels discapacitats, els desocupats i els immigrants amb tot tipus de paràsits ha reforçat les creences i les actituds de rebuig i exclusió social.

Totes aquestes il·lustracions coincideixen a considerar la deshumanització com una forma d'usurpació de les qualitats que fan de la persona un ésser humà. Algunes d'aquestes qualitats són la intel·ligència, l'amor, la felicitat, els valors, les creences morals, el llenguatge i el pudor. Són qualitats que es tenen o no es tenen. No n'hi ha prou de tenir-ne unes i no tenir-ne unes altres. Totes són necessàries per a dir d'algú que és un ésser humà. Per això, la deshumanització no és un substantiu amb graus. O s'és humà o no s'és humà.

Fins fa uns pocs anys, la deshumanització es considerava una resposta que reflectia els marges traçats per situacions anòmales, en l'àmbit personal i interpersonal. S'atribuïa a bojos, psicòpates, il·luminats o gent sense compassió, portada per les circumstàncies extremes de conflictes intergrupals. No obstant això, els estudis recents sobre infrahumanització, com a atribució diferencial de sentiments, mostren que es tracta d'un fenomen molt més corrent del que es creia.

En la literatura psicossocial, la deshumanització i la infrahumanització apareixen com a conceptes relacionats, però no totalment equiparables. En aquest article ens proposem fer una breu aproximació a cada un, encara que ens centrem principalment en els avanços aconseguits en l'estudi empíric de la tendència dels grups a infrahumanitzar els exogrups. Així, en primer lloc, farem una breu descripció de les principals aportacions sobre la deshumanització en Psicologia. Concretament, les que se centren en la deslegitimació de l'altre i les que ho fan entorn de la dimensió moral de l'ésser humà. En segon lloc, presentarem les principals conclusions empíriques de les investigacions sobre infrahumanització. L'estudi del paper dels sentiments com a essència exclusivament humana que s'atribueix a l'endogrup i es restringeix a l'exogrup és la manifestació més corrent de la infrahumanització. Finalment, traçarem les diferències entre deshumanització i infrahumanització, presentarem una síntesi i farem propostes de futur.

La deshumanització en Psicologia

És molt còmode considerar que la deshumanització de l'altre és un comportament exclusiu d'individus rígids, de fanàtics, de torturadors, de psicòpates o de gent sense indicis de misericòrdia, ni d'empatia amb els altres. Amb tot, si fóra cert que els actes més cruels són obra d'individus aïllats, bastaria marginar-los, recloure'ls i sotmetre'ls a una cohort de teràpies que aconseguiren neutralitzar aquelles disposicions internes tan perverses.

No obstant això, la Psicologia social s'ha rebel·lat contra una explicació semblant, donant prioritat al paper que exerceix en el comportament social, l'ordre que vertebrava l'ordre social i que proveeix de significat l'individu i els grups humans. Això és el que va testimoniar el famós i inquietant experiment de Zimbardo (Zimbardo, Haney, Banks i Jaffe, 1973), que fa ja algunes dècades ens va obrir els ulls sobre l'enorme poder que tenien els rols socials, en la conducta dels individus. Zimbardo va dividir aleatòriament els participants, en l'experiment, en dos grups. A uns els va encomanar el rol de carcellers i a l'altra meitat, el rol de captius. Els soterranis de la Universitat de Stanford van ser preparats amb cel·les i es van distribuir uniformes de guàrdies i presos, així com tots els complements que atorgaven a la situació els ingredients d'un escenari real. Una vegada va començar l'experiment, la interacció entre presos i guàrdies va evolucionar de

forma quasi inadvertida, de ser informalment interpersonal a intergrupal i les conductes dels uns i dels altres es van ajustar, també, a les exigències d'ambdós rols. Per a sorpresa de Zimbardo, en menys de 24 hores va aparèixer el conflicte i la violència psicològica. L'experiment va haver de ser interromput molt abans del que es preveia. Els participants, estudiants de Psicologia, de classe mitjana i nivell cultural alt, van ser víctimes d'una sorprenent metamorfosi que els va portar a afavorir, en el seu repertori conductual, accions d'humiliació, crueltat i destrucció.

L'experiment de Stanford va deixar ben establert el poder que té la situació i l'efecte corrosiu que exerceix sobre la ment de tots els individus, quan s'està embarcat en un escenari de relacions intergrupals. Ara bé, quines característiques ha de presentar la situació perquè s'iniciïn comportaments discriminatoris tan extres en hostilitat, envers els membres de l'exogrup?

En l'actualitat hi ha diverses línies de treball sobre la deshumanització que intenten donar una resposta a la qüestió i que hem agrupat discrecionalment en dos epígrafs. El primer inclou la teoria de la deslegitimació de Bar-Tal (1989) que, bàsicament, se centra en el procés de deshumanització –condicions i estratègies–. El segon comprèn totes les formulacions centrades en la dimensió moral de l'ésser humà. S'hi ha inclòs un desigual conjunt de teories, que representen la deshumanització com a exclusió moral (Opatow, 1990), com a disparador de crims en massa (Kelman i Hamilton, 1989), com a resposta derivada de la desconexió moral de l'individu (Bandura, 1988), i com a resultat de jerarquies de valors discrepants (Schwartz i Struch, 1989).

La deshumanització com a deslegitimació

Per a Bar-Tal (1989), la deshumanització és la conseqüència de la deslegitimació de l'altre. Les víctimes de la deslegitimació són els membres de grups extrems, marginats, amb els quals hi ha un conflicte intergrupal. La deslegitimació és una resposta a l'amenaça perquè es percep l'exogrup com un obstacle per aconseguir les pròpies metes. A més, es perceben les metes de l'exogrup com a ultratjants, inversemblants, irracionals i malèvols. En aquest context, la deslegitimació ajuda a defensar la supervivència de l'endogrup enfront d'aquestes amenaces, independentment que siguin reals o imaginàries. La deslegitimació ajudaria els membres de l'endogrup a veure's a si mateixos com a virtuoses i superiors, i els de l'exogrup com a menyspreables i inferiors. Segons Bar-Tal (1990), la deshumanització es du a terme per mitjà de l'atribució de característiques tan extremadament negatives, que exclouen l'exogrup de l'escenari humà compartit pels grups socials. Això tindria lloc en un procés de diverses etapes. En primer lloc, es percep i categoritza l'exogrup –p.ex. ETA– atenent un sol criteri informatiu que és, a més, el més visual i negatiu –terroristes, despietats– per col·locar-los,

posteriorment, fora dels límits en què es troben els grups socialment acceptats. En aquell espai virtual se'l manté, independentment de les contingències que es donen. Les categories que es fan servir per a excloure l'exogrup de l'espai categorial dels éssers humans són categories del món animal –rates, panderoles...–, artefactes –verí, fem...–, categories relatives a éssers amenaçadors –dimonis, invasors...–, i relatives a proscrits –assassins, terroristes–. També es deshumanitza quan s'empren «categories de trets extremadament negatius» –p.ex. «mandrosos» associat a desocupats, negres i gitanos–, i categories polítiques socialment inacceptables –feixistes, nazis–. Una vegada mancomunats etiqueta categorial i grup, la fase següent consisteix a associar al grup emocions negatives que propicia la categoria –si són panderoles es pot associar al grup emocions, com fàstic, por i aversió–. En tercer lloc, la deslegitimació passa per donar suport a normes socials i institucions que mantinguen i reforcen aquest procés. En quart lloc, a la informació única sobre el grup deslegitimats s'afegeixen altres informacions de naturalesa conductual –preferentment informació sobre conductes danyoses que pot executar aquest grup–. Finalment, la deslegitimació afegeix a la cultura de l'endogrup un nou repertori de conductes que, tot i que moralment reprovables, es consideren acceptables i justificades quan s'adrecen als membres de l'exogrup deslegitimats, conductes que, en els casos més extrems, inclourien la pena de mort, la cadena perpètua, l'esclavitud, la tortura i, finalment, l'extermini.

La deshumanització com a exclusió moral i desconexió

També en aquestes teories, la deshumanització té com a blanc els estranys, els enemics o els membres de grups desfavorits. Malgrat això, la deshumanització es du a terme col·locant l'exogrup fora dels marges en què ens sentim obligats a aplicar normes morals, regles socials i consideracions de justícia. Segons Opatow (1990), quan les persones categoritzen el món social estableixen els «espais categorials», on queden inclosos uns i exclosos, els altres, del món moral. Òbviament, els sentiments d'obligació moral es reserven sempre a la família, als amics i a aquells que comparteixen valors, normes i cultura. En contextos de pau i prosperitat, l'espai categorial dels amics és extens. Tanmateix, n'hi ha prou amb un canvi en les condicions intergrup –com ara l'emergència d'un conflicte o la sensació col·lectiva d'amenaça– perquè apareguen normes molt fortes a favor del consens i la cohesió de l'endogrup. En situacions com aquesta, es dona un afebliment de l'obligació moral cap aquells que irradien una imatge d'enemics perillosos i amenaçadors. A més, aquesta contingència s'amplifica o disminueix en funció de la severitat del conflicte o de l'amenaça percebuda: com més intensitat o severitat, més reduïts són els límits d'aplicació de la justícia.

Arguments molt semblants fan servir Kelman i Hamilton (1989) per a referir-se a la deshumanització. En el marc d'una teoria que explica els crims

en massa, aporten tres processos que expliquen com els grups estan a favor de massacres col·lectives. Aquests processos inclourien l'existència d'obediència i autoritat –fet que suposa assumir l'existència d'una autoritat superior que allibera els individus de tota responsabilitat sobre els seus actes–; la rutinització –que suposa considerar l'acció, fins la més terrorífica, com un simple acte administratiu–, i la deshumanització –que inclou un conjunt de creences i valors que racionalitzen la privació, a l'exogrup, de les característiques definitòries d'un ésser humà–. Aquesta última es realitza per mitjà de la negació a l'altre de la identitat personal, entesa com a percepció de la persona com a individu, independent i distingible dels altres i capaç de prendre decisions.

Una altra perspectiva, més focalitzada en les dimensions personals, és la de Bandura (1999), que considera que deshumanitzar és apartar l'altre de l'escenari que obliga tots els éssers humans a comportar-se amb sentit moral. Segons Bandura, la socialització de les persones imposa pautes morals que serveixen de guia a les conductes i a les decisions. Aquestes guies ajuden a conformar l'autoconcepte i l'autoestima de les persones –«sóc una bona persona per haver fet això», «crec que no em vaig comportar adequadament amb...»–. Una vegada desenvolupat aquest control intern, les persones regulen les seues accions per mitjà de sancions que s'apliquen a elles mateixes. Això fa que, normalment, s'abstinguin de violar els seus criteris morals. Tot i així, l'autoconcepte ètic no sempre està activat i, en conseqüència, a vegades, les restriccions morals es desdibuixen. Segons Bandura (1988), la mateixa cultura o els escenaris d'acció contribueixen a la seua desactivació. Aquests escenaris són situacions que semblen quotidianes, en les quals la gent «decent» realitza rutinàriament activitats que afavoreixen els seus interessos, però que tenen efectes humans perjudicials.

Aquesta desconexió moral fa que els individus perceben la seua conducta hostil com una reacció: *a*) moralment justificada mitjançant una reinterpretació cognitiva, que fa que el que és objectivament destructiu es faça socialment i moralment acceptable, per a ells i per al seu endogrup imaginari; *b*) més benigna que altres possibles conductes del repertori personal i grupal, que també estarien justificades; i *c*) absolutament acceptable.

Per mitjà d'eufemismes, els grups aconseguixen que la forma en què s'anomena la conducta proporcione, al capdavant, un significat més benigne a l'acció. L'ús de paraules neutres, termes morals o etiquetes que atenen un aspecte parcial del comportament aconseguixen el propòsit. Així, per a un terrorista, un atemptat sagnant es codifica com a «acte de guerra» o «acte defensiu»; per a un exèrcit, els danys a la població civil són «efectes col·laterals», i per a les forces que impulsen un genocidi, l'extermini massiu s'anomena «neteja ètnica». En síntesi, es tracta d'estratègies de reelaboració cognitiva extraordinàriament efectives, ja que no sols no restringeixen els mecanismes d'autoregulació moral de l'individu sinó que incrementen la seua autovaloració moral.

Finalment, la perspectiva de Schwartz i Struch (1989) també fa una aportació rellevant als estudis sobre deshumanització. Concretament, aquests autors consideren que deshumanitzem quan considerem que els valors de l'exogrup no reflecteixen els valors d'humanitat de l'endogrup.

Atès que les característiques típiques de la humanitat s'expressen a través d'una jerarquia de valors, quan els valors o metes centrals d'un exogrup es perceben diferents dels que posseeix l'endogrup, es tendeix a «reduir la seua humanitat». Com s'observa, un argument semblant se sustenta en la posició original de Rokeach (1960), per al qual el prejudici sempre suposa la percepció que el sistema de creences dels altres és incompatible amb el nostre. En aquesta direcció, Quiles, Betancor Rodríguez-Torres, Rodríguez-Pérez i Coello (2003) van comprovar que, fins i tot en contextos universitaris, en què es pressuposa tolerància i obertura de ment, s'observaven discrepàncies en la jerarquia de valors, que les persones s'atribuïen a si mateixos i atribuïen als homosexuals. Aquesta discrepància fou especialment important en valors referits a l'hedonisme, la tradició i el poder.

En síntesi, per a Schwartz i Struch (1989), la deshumanització de l'exogrup té lloc a dos nivells. Un, en la diferència de valors: com més diferència percebuda entre els valors de l'endogrup i els valors atribuïts a l'exogrup, més deshumanització d'aquests últims. Dos, en la capacitat de l'exogrup per a expressar valors típicament humans: no sempre l'exogrup és capaç de reflectir valors humans en les accions. Des d'aquest punt de vista, hi ha valors que reflecteixen la humanitat d'un exogrup, sense necessitat d'establir comparacions amb els valors de l'endogrup. N'hi ha prou de precisar en quina mesura l'exogrup ha transcendit la seua naturalesa animal i ha desenvolupat sensibilitat humana i sensibilitat moral.

La infrahumanització com a atribució diferencial de sentiments

En compte de deshumanització, Leyens i col·laboradors (Demoulin *et al.*, 2004b; Leyens *et al.*, 2000; Leyens, Rodríguez-Pérez, Rodríguez-Torres, Manifest i Vaes, 2001; Leyens *et al.*, 2003) prefereixen parlar d'infrahumanització, per a referir-se a una resposta que no està limitada a exogrups extrems o a grups que cauen fora de l'univers moral convencional. Al contrari, ho consideren una conseqüència generalitzada de dos processos cognitius i emocionals presents en els escenaris intergrup: d'una banda, la categorització social i la identificació amb l'endogrup que donen lloc a l'etnocentrisme. D'altra banda, la sòlida creença popular en l'existència d'una essència humana, que fa que les coses siguen com són.

Les consideracions més importants sobre la categorització provenen de Tajfel (1984), que va mostrar que la llavor del comportament hostil envers els altres no deriva de complexes situacions de conflicte, ni de competència per recursos,

sinó de processos vinculats a la pròpia construcció de la identitat de les persones. Basta activar, en la persona, la seua identitat grupal, el seu sentit de pertinença a un grup i col·locar-ho en un context intergrup. En aquestes circumstàncies, encara que la persona no sàpiga qui són els altres membres del grup, i desconeix qui són els membres de l'exogrup, sorgeix una tendència a afavorir l'endogrup. Un comportament semblant és, a més, independent del perfil psicològic de les persones (Tajfel, 1984). En aquest sentit, els experiments de Tajfel mostren que qualsevol context intergrup es pot convertir, automàticament, en una contingència molt sòlida de la conducta social i, sobretot, en una font de processos de polarització –nosaltres vs. ells–, de processos afectius i avaluatius –bons vs. dolents–, i en generadora de representacions simplificades de l'altre.

Junt amb la categorització, les investigacions de Leyens *et al.* sobre infra-humanització es basen en l'existència d'una teoria implícita generalitzada, que defensa que quelcom de molt profund regula les característiques fenotípiques i el comportament de tot el que existeix. Un episodi en l'escenari de la conquesta espanyola d'Amèrica ajudarà a entendre aquest essencialisme subjectiu, concretament, la consideració que va merèixer als conqueridors espanyols la població indígena americana. Aquells, sota el vel de corrents teològics de l'època, entenien que l'«essència d'allò humà» descansava en la possessió d'una ànima. Com que molts assumien que els indis no tenien ànima, podien equiparar-se a les bèsties. Tenien la mateixa naturalesa de les bèsties, mancaven d'ànima i podien, per tant, ser esclavitzats. L'ànima constitueix ací l'essència, i aquesta «essència invisible» determina la categoria en què acomodem el grup.

Com s'observa, es concedeix un enorme poder a essències profundes amb unes forces invisibles que determinen intencions, comportaments i ganes. En síntesi, la característica de l'essentialisme subjectiu és que considera que coses que semblen iguals comparteixen propietats més profundes. De fet, la relació entre la superficialitat i la profunditat, entre les característiques físiques i les disposicions intel·lectuals i emocionals proporcionarà, al cap dels segles, una cobertura raonablement científica als registres de l'antropologia i la biologia, sobre l'existència d'una essència humana. En aquests registres, les diferències superficials s'entendran com la manifestació de diferències essencials en el caràcter, en la intel·ligència, en les intencions, en les habilitats i en les creences morals. Sorprenentment aquestes idees essencialistes continuen intervenint poderosament en l'organització cognitiva de la realitat social. És obvi que no hi ha l'essència del blanc, de l'immigrant, o del canari, però les persones generalment consideren que les distincions categorials descansen sobre propietats d'aquest tipus, és a dir, sobre quelcom de profund i invisible.

Per a Rothbart i Taylor (1992), el nostre entorn es pot organitzar en dos tipus bàsics de categories. D'una banda, les categories naturals –p.ex. mamífers, minerals...– amb exemplars que s'organitzen atenent el semblant familiar de

qualitats més o menys essencials –com ara els ocells són ovípars, tenen bec, el cos cobert de plomes, tenen dues potes i dues ales aptes, normalment, per al vol–. Els exemplars d'aquestes categories, per molt que alteren les seues característiques, no deixen de pertànyer a la categoria d'origen –per més que a una gallina se li tallen les ales o se li lleven les plomes, continua sent una gallina, i per tant, una au–. L'altre tipus bàsic de categories són els artefactes humans –p.ex. mobles, electrodomèstics, automòbils...–. La pertinença a la categoria d'artefactes humans es basa en la possessió d'un conjunt de característiques arbitràries –es poden transportar, es compren en una botiga, tenen rodes–. En aquest cas, certes modificacions poden alterar la seua funcionalitat i la seua pertinença categorial –p. ex. si tallem les potes a una taula es pot convertir en un tamboret o podem utilitzar uns calaixos com a escala–.

Segons Rothbart i Taylor (1992) hi ha un altre tipus de categories, les categories socials –alemany, àrab, advocat– que, per ser artificials, haurien de ser considerades artefactes humans ja que un alemany pot fer-se espanyol o un advocat pot fer-se diputat. No obstant això, és habitual considerar-les més semblants a les categories naturals. Al cap i a la fi, els individus perceben regularitats superficials –p.ex. en els alemanys, en els advocats– que assumeixen com un bon reflex d'essències, de trets més profunds. En síntesi, associarien la seua pertinença categorial, per exemple, ser alemany, a un conjunt de comportaments, a una «naturalesa psicològica».

Segons Leyens *et al.*, aquesta atribució essencialista explicaria la tendència a infrahumanitzar determinades categories socials –negres, dones, gitanos, jueus...–. A fi de verificar aquest extrem es van dur a terme diverses investigacions, en què es demanava als participants que enumeraren totes les característiques essencials d'un ésser humà. Les característiques que van generar espontàniament foren, per aquest ordre, intel·ligència –i associats, com raonament, pensament...–, sentiments, llenguatge, sociabilitat positiva i valors –com justícia i solidaritat–. El terme «emoció» a penes va ser esmentat i, quan ho fou, ocupava les últimes respostes de la llista.

D'acord amb aquestes dades, la teoria implícita que es té sobre l'«essència» humana se centra en molt poques característiques: la intel·ligència, els sentiments, el llenguatge i les creences morals. Com a trets essencials, cada un és necessari però insuficient sense la presència dels altres o, dit altrament, percebre un grup humà sense una d'aquestes qualitats equival a considerar-lo menys humà, que percebre'l amb totes elles (Demoulin *et al.*, 2004a; Rodríguez-Torres *et al.*, 2005).

Leyens i col·laboradors van centrar la investigació en el paper que exerceixen els sentiments en la percepció social. I això per tres raons. En primer lloc perquè, en contrast amb la intel·ligència i el llenguatge, els sentiments no depenen de les relacions estructurals, ni de l'estatus relatiu dels grups (Jost i Banaji, 1994). En segon lloc, perquè constitueixen una part important del repertori de recursos que,

tant els grups d'alt com de baix estatus, no estan disposats a cedir en les relacions intergrupals. Finalment, perquè, a diferència de la intel·ligència i el llenguatge, que han estat àmpliament estudiats com a elements de dominació, l'atribució de sentiments a l'endogrup i a l'exogrup no està protegida per normes restrictives d'igualtat i tolerància, ni es troba afectada per la desitjabilitat social, com passa amb la intel·ligència.

Les investigacions exploratòries dirigides a indagar en les diferències entre sentiments i emocions van mostrar que, en contrast amb les emocions, els sentiments són més duradors, requereixen més recursos cognitius, són menys intensos, menys visibles, donen més informació sobre la sensibilitat dels qui ho experimenten, responen a causes més internes que externes i apareixen més tardanament en el desenvolupament de l'individu. En síntesi, els registres de les investigacions van mostrar que, mentre les emocions –per exemple, la ràbia, la por, la sorpresa, el plaer– no es consideren específicament humanes, els sentiments es defineixen com a emocions específicament humanes, ja que impliquen moralitat, cognició i sensibilitat –per exemple, l'amor, l'esperança, el penediment, la nostàlgia–. En conseqüència, Leyens *et al.* (2000) van anomenar infrahumanització la creença en una «essència menys humana dels exogrups» i l'operacionalitzaren com una atribució diferencial de sentiments a l'endogrup i a l'exogrup. En les primeres investigacions, van trobar que, en resposta a l'IAT (test d'associació implícita; Greenwald, McGhee i Schwartz, 1998), les persones associaven més ràpidament els sentiments positius i negatius al seu endogrup que a l'exogrup. Complementàriament, també associaven més ràpidament les emocions positives i negatives a l'exogrup que a l'endogrup (Paladino *et al.*, 2002). A més, Betancor, Rodríguez-Pérez, Quiles i Rodríguez-Torres (2005) van trobar que s'infereix més ràpidament un sentiment si l'actor de la conducta pertany a l'endogrup que no si pertany a l'exogrup.

En un altre estudi destinat a indagar si els membres de l'endogrup tenen una associació més forta entre endogrup i sentiments (Boccatto, Cortes, Demoulin i Leyens, 2007) es va presentar, de manera subliminar, a estudiants belgues francòfons les paraules «belga» i «àrab» abans d'una tasca de decisió lèxica. Els participants veien en el monitor una sèrie aleatòria de pseudoparaules i paraules relatives a emocions, sentiments o termes neutres i havien de pressionar una tecla diferent per a les paraules i les pseudoparaules. Novament, la latència de la resposta va ser menor davant els sentiments quan el *priming* era «belga» que quan era «àrab». En canvi, no es van trobar diferències significatives en relació amb les emocions.

En altres investigacions amb tècniques no encobertes, van trobar que els membres de grups d'alt i baix estatus, amb història de conflictes i sense, també atribueixen més sentiments positius i negatius a l'endogrup que a l'exogrup. Per exemple, quan es va presentar als participants experimentals una llista d'emocions

i sentiments positius i negatius, així com paraules de farciment, i se'ls va demanar que aplicaren aproximadament els 10 trets que millor caracteritzaren l'endogrup i l'exogrup, la decisió més freqüent fou atribuir, considerablement, més sentiments a l'endogrup que a l'exogrup, mentre que no va haver-hi diferències intergrupals en l'atribució de les emocions (Leyens *et al.*, 2001, experiment 2). A més, les persones són poc inclinades a atribuir sentiments a l'exogrup (Gaunt, Leyens, i Sindic, 2004; Leyens *et al.*, 2001, experiment 3) i mostren més tendència a ajudar, imitar i aproximar-se a membres de l'endogrup que de l'exogrup, encara que tots ells expressen sentiments (Vaes, Manifest, Castelli, Leyens i Giovanazzi, 2003; Vaes, Paladino i Leyens, 2002).

Aquestes consideracions i la forta prevalença de l'etnocentrisme (Sumner, 1906), portaria els grups, tant d'alt com de baix estatus, a autoatribuir-se, de forma no sempre conscient, qualsevol de les característiques humanes essencials –intel·ligència, llenguatge i sentiments– o alguna combinació d'aquelles. Ara bé, si resulta còmode i creïble per als grups d'alt estatus autoatribuir-se la intel·ligència i el llenguatge –al cap i a la fi basen la seua dominació, justament, en aquestes característiques–, i infrahumanitzar els de baix estatus, privant-los-en, és difícil imaginar això mateix amb individus d'un grup de baix estatus –com podrien els palestins infrahumanitzar els israelians, argumentant que són menys intel·ligents i posseeixen menys talent que ells?–. I, això no obstant, la història és testimoni de la violència inhumana exercida contra grups d'alt estatus.

Segons Leyens i col·laboradors, si és difícil que els membres del grup de baix estatus s'atribuïsquen més intel·ligència i millor expressió lingüística, res no els impedeix considerar que tenen més capacitat pera experimentar sentiments que els altres –incloent-hi els grups d'alt estatus–. Aquest ús restrictiu de la capacitat d'experimentar sentiments localitzats en l'endogrup i la infrahumanització dels exogrups, com a conseqüència de la privació d'aquesta qualitat essencial d'allò humà, constitueix un element indissociable de les estratègies de categorització i diferenciació social de les persones. L'organització del món en categories i la construcció de la identitat, a través de les pertinences grupals, encoratgen en les persones la necessitat d'humanitzar el seu grup i restringir les essències humanes dels exogrups. D'aquesta manera, l'atribució diferencial de sentiments i emocions a l'endogrup i a l'exogrup és un indicador de prejudici social i un instigador de conductes negatives: si els altres no són humans, les nostres conductes envers ells no necessiten acatar les normes de respecte, reciprocitat o responsabilitat social (Paladino *et al.*, 2002).

Punt de trobada entre deshumanització i infrahumanització

Recentment, Haslam *et al.* (Haslam i Bain, 2007; Haslam, Bain, Rouge, Leo i Bastian, 2005), han postulat que, per a deshumanitzar l'altre, no cal pri-

var l'exogrup de qualitats exclusivament humanes (EH), és a dir, de qualitats que no comparteix amb cap criatura de l'univers com estableixen Leyens *et al.* (2000). Segons Haslam, es pot deshumanitzar privant l'altre de trets típics de la naturalesa humana (NH), més enllà de qualsevol marc comparatiu. Per exemple, es pot deshumanitzar un grup privant-lo d'alegria, de sociabilitat o curiositat, característiques que són típiques de l'ésser humà, però no exclusives, ja que les comparteix amb moltes espècies animals. Les dades exigües que hi ha sobre la deshumanització com a privació de qualitats de naturalesa humana procedeixen de diverses investigacions de Haslam (2006) que van servir per a contrastar les seues premisses amb les dades ofertes per Leyens i col·laboradors.

En tres estudis (Haslam *et al.*, 2005), els participants van puntuar en quina mesura un conjunt de trets de personalitat eren exclusivament humans (EH) o típics de la naturalesa humana (NH). En els tres estudis, les puntuacions mitjanes assignades als trets no van correlacionar o van correlacionar negativament, senyal de la consistència i rellevància dels dos sentits de deshumanització. En termes del model dels cinc grans, els trets considerats exclusivament humans (EH) van comprendre els pols positiu i negatiu d'amabilitat, obertura i responsabilitat, mentre que els indicadors de neuroticisme i extraversió van puntuar molt baix. D'altra banda, els trets típics de la naturalesa humana (NH) van tenir una distribució diferent, ja que van comprendre els trets positius d'amabilitat, responsabilitat, extraversió i obertura i els trets negatius de neuroticisme—els relatius a ambigu, curiós, emocional, imaginatiu, passional i sociable—.

A més, Haslam (2006) també va concloure, dels seus resultats, que els trets de naturalesa humana (NH) es consideraven més prevalents, més universals, més associats a les emocions i emergien més prompte en el desenvolupament humà. En contrast, els trets exclusivament humans (EH) es van considerar baixos en prevalença i universalitat, d'aparició tardana en l'evolutiva i poc relacionats amb les emocions (Demoulin *et al.*, 2004a). La capacitat d'experimentar emocions, la calidesa interpersonal, la curiositat i l'obertura a la novetat, la individualitat i la profunditat són algunes de les qualitats que es poden sostroure a l'altre, per donar una imatge de fredor, rigidesa, passivitat i superficialitat. La representació de l'altre apareix així amb la forma d'un autòmat que respon sense motius ni intencions a les demandes de l'entorn. L'objectiu d'aquesta deshumanització és focalitzar la percepció, en la supremacia que s'està concedint a les distintes facetes i relacions socials, en el món modern, amb alguna concessió a la nostàlgia. És propi, des d'aquesta perspectiva, atribuir deshumanització a les relacions, en l'àmbit de la medicina i la sanitat —deshumanització de la relació del metge amb el pacient—, en l'àmbit de l'educació —l'alta especialització i preocupació per les tecnologies estan deshumanitzant l'estudiant—, en l'àmbit de l'esport —les exigències que els mitjans de comunicació imposen en els esports d'elit forcen els entrenadors a «dissenyar» guanyadors—, etc.

Recapitulació

La investigació psicològica considera sòlidament provat que la deshumanització és, sobretot, un procés intergrupal vinculat al favoritisme endogrupal, a la discriminació automàtica a favor dels nostres i al narcisisme de les petites diferències que eixamplen la identitat personal. Malgrat això, aquesta investigació encara es troba en una etapa embrionària. Les formulacions són incompletes, les dades insuficients i molts resultats necessiten una explicació. A pesar de tot, cinc idees fonamentals podrien ben bé conformar una síntesi de les propostes ací presentades.

Primera, les investigacions sobre infrahumanització mostren que cal distingir-la de la deshumanització. El terme deshumanització és més comú que el d'infrahumanització. Per als investigadors en infrahumanització, l'important és observar els processos que porten les persones a percebre els membres de l'exogrup menys humans o més semblants als animals que a ells mateixos. En contrast, les investigacions sobre deshumanització estan interessades en les condicions que porten les persones a percebre els altres com no humans. Aquesta completa privació d'humanitat de l'altre explica per què la deshumanització s'usa per a referir-se a casos extrems, com els que tenen lloc en escenaris molt conflictius, en què els adversaris construeixen una imatge animalitzada i demoníaca dels altres (Bar-Tal, 1989; Staub, 1989). En aquests casos la deshumanització concorre amb l'exclusió moral (Opatow, 1990), és a dir, amb la impunitat i legitimitat per a infringir dany a l'altre, sense restriccions morals de cap mena.

Segona, les perspectives presentades sobre deshumanització i infrahumanització atorguen una importància desigual a les qualitats humanes i a les conseqüències que es deriven de privar l'altre d'aquelles qualitats. Diverses propostes, concretament les de Bar-Tal, Opatow i Bandura són inespecífiques en aquest sentit. En canvi, Kelman i Hamilton –privació de la identitat–, Schwartz i Struch –diferències en jerarquia de valors–, Leyens –privació de qualitats exclusivament humanes– i Haslam –privació de qualitats típicament humanes però no exclusives– són molt explícits respecte d'això. La deshumanització, emmarcada en el contrast amb el món animal –la infrahumanització– es caracteritza per la negació d'aquelles qualitats més exclusivament humanes. Aquesta infrahumanització priva l'altre d'urbanitat, refinament, sensibilitat moral, racionalitat i maduresa. En conseqüència, assumeix que es percep els membres de l'exogrup com a gent tosca, grollera, sense autocontrol, idiota i inculta, i les conductes dels quals es troben dominades per baixes passions i instints animals. D'altra banda, la deshumanització, que posa l'èmfasi en la falta de sensibilitat moral, avança que la representació de l'altre es caracteritza per trets infantils, immadurs i propensos a la violència erràtica. Finalment, la deshumanització, segons Haslam, s'emmarca en el contrast amb el món dels artefactes i, més exactament, de les

màquines. Aquesta deshumanització priva l'altre de qualitats humanes, que no són exclusives d'aquesta espècie.

Tercera, les distintes propostes divergeixen en les condicions que disparen la representació deshumanitzada de l'altre. Mentre Bar-Tal –deslegitimació– i Opatow –exclusió moral– ho limiten a grups extrems, i Schwartz i Struch (1989) a aquells grups que es perceben discrepans en la jerarquia de valors, Leyens *et al.* (2000), ho estenen a totes les relacions intergrupals. Aquestes condicions representen les distintes funcions socials de la deshumanització. Mentre unes contribueixen a la necessitat de diferenciar completament l'endogrup de l'exogrup, altres complauen el desig d'explotar l'exogrup o de fer palesa la superioritat de l'endogrup.

Quarta, totes les propostes admeten que la deshumanització és més intensa en situacions de conflicte. En situacions extremes, l'objectiu de la deshumanització és focalitzar la percepció en l'aparença física de l'altre, en el cos com a forma deteriorada i aliena al patiment profund que es deriva de la condició humana. En són exemples les imatges dels presos d'Abu Ghraib o de Guantánamo amb els cossos nus entremesclats en una composició animal, buscant causar menyspreu i repugnància.

Cinquena, la deshumanització i la infrahumanització representen una resposta que té arrels en els processos de categorització i avaluació del medi. Com mostren descobriments recents realitzats amb tècniques de neuroimatge, és molt possible que hi haja correlats neurals de la deshumanització. Harris i Fiske (2006) van mostrar a un grup de persones fotografies d'atletes olímpics, professionals dels negocis, persones grans i drogoaddictes, així com imatges de diferents objectes –cotxes esportius, cementeris, lavabos bruts, fem–. A continuació van registrar, per mitjà de ressonància magnètica funcional (fMRI), les zones del cervell que s'activaven amb la presentació de cada estímul. La zona que es va activar quan es van presentar imatges de persones de grups sociables i competents fou el còrtex prefrontal medial, una àrea del cervell que respon bàsicament quan processa informació social. Aquesta àrea no s'activà quan els participants van veure les fotos d'objectes desagradables –fem, lavabos bruts– que, en canvi, van requerir una activitat especial de l'amígdala i l'illa. Però, el que és realment sorprenent, és que quan se'ls van presentar fotos de persones pertanyents a grups marginats –ni sociables, ni competents– no es va activar el còrtex prefrontal medial sinó l'amígdala i l'illa. Per a les autores es tracta d'una evidència neural, que confirma la tendència a equiparar certs grups humans amb objectes desagradables i expulsar-los així més enllà del territori de la humanitat.

Aquestes conclusions no tanquen completament l'ample espectre d'idees que es poden extraure dels estudis i propostes teòriques sobre la deshumanització. Són pinzellades que pretenen mostrar un tema teòricament emergent i, malauradament, molt rellevant socialment.

Referències

- Bandura, A. (1988). Self-regulation of motivation and action through goal systems. En V. Hamilton, G. H. Bower i N. H. Frijda (Eds.), *Cognitive perspectives on emotion and motivation* (pp. 37-67). Dordrecht, Holanda: Kluwer Academic Publishers.
- Bandura, A. (1999). Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193-209.
- Bar-Tal, D. (1989). Deligitimization: The extreme case of stereotyping. En D. Bar-Tal, C. F. Grauman, A. Kruglanski, i W. Stroebe (Eds.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* (pp. 151-167). New York: Springer-Verlag.
- Bar-Tal, D. (1990). Causes and Consequences of Delegitimization: Models of Conflict and Ethnocentrism. *Journal of Social Issues*, 46, 65-81.
- Betancor, V., Rodríguez-Pérez, A. Quiles, M. N. i Rodríguez-Torres, R. (2005). Relación de la infrahumanización del exogrupo con los procesos de inferencia y memoria. *Psicothema*, 17, 447-452.
- Boccatto, G., Cortes, B., Demoulin, S. i Leyens, J.-Ph. (2007). The automaticity of infrahumanization. *European Journal of Social Psychology*, 37, 987-999.
- Demoulin, S., Leyens, J. Ph., Paladino, M. P., Rodriguez, R. T., Rodriguez, A. P. i Dovidio, J. F. (2004a). Dimensions of «uniquely» and «non-uniquely» emotions. *Cognition and Emotion*, 18, 71-96.
- Demoulin, S., Rodriguez, R. T., Rodriguez, A. P., Vaes, J., Paladino, M. P., Gaunt, R., Cortés, B. i Leyens, J.Ph. (2004b). Emotional prejudice can lead to infrahumanization. En W. Stroebe i M. Hewstone (Eds.), *European Review of Social Psychology*, 15, 259-296. Chichester, UK: Wiley.
- Gaunt, R., Sindic, D. i Leyens, J. Ph. (2005). Intergroup relations in footballs finals: Predicting emotional reactions of ingroup and outgroup football fans. *Journal of Social Psychology*, 145, 117-126.
- Greenwald, A.G., McGhee, D.E. i Schwartz, J. L. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1464-1480.
- Harris, L. i Fiske, S. (2006). Dehumanizing the lowest of the low. Neuroimaging responses to extreme out-groups. *Psychological Science*, 17, 847-853.
- Haslam, N. (2006) Dehumanization: An integrative Review. *Personality and Social Psychology Review*, 10, 252-264
- Haslam, N. i Bain, P. (2007). Humanizing the self: Moderators of the attribution of lesser humanness to others. *Personality and social Psychology Bulletin*, 33, 57-68.
- Haslam, N., Bain, P., Rouge, L., Lee., M. i Bastian, B. (2005). More human than you: Attributing humanness to self and others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 973-950

- Jost, J. T. i Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1-27.
- Kelman, H. C. i Hamilton, V.L. (1989). *Crimes of Obedience. Toward a Social Psychology of Authority and Responsibility*. London: Yale University Press.
- Leyens, J.Ph; Cortes, B., Demoulin, S., Dovidio, J., Fiske, S., Gaunt, R., Paladino, P., Rodríguez-Pérez, A., Rodríguez-Torres, R. i Vaes, J. (2003). Emotional prejudice, essentialism, and nationalism. *European Journal of Social Psychology*, 33, 704-717.
- Leyens, J. Ph., Paladino, P. M., Rodriguez-Torres, R., Vaes, J., Demoulin, S., Rodríguez-Pérez, A. i Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The role of secondary emotions. *Personality and Social Psychology Review*, 4, 186-197.
- Leyens, J. Ph., Rodríguez-Pérez, A., Rodríguez-Torres, R., Paladino, P. i Vaes, J. (2001). Psychological essentialism and the differential attribution of typically human emotion to ingroups and outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 31, 395-411.
- Opatow, S. (1990). Moral exclusion and injustice: An introduction. *Journal of Social Issues*, 46, 173-182.
- Paladino, P. M., Leyens, J. Ph., Rodríguez-Torres, R., Rodríguez-Pérez, A., Gaunt, R. i Demoulin, S. (2002). Differential association of uniquely and nonuniquely human emotions to the ingroup and the outgroups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 5, 105-117.
- Quiles, M.N., Betancor, V., Rodríguez-Torres, R., Rodríguez-Pérez, A. i Coello, E. (2003). La medida de la homofobia manifiesta y sutil. *Psicothema*, 15, 197-204
- Rodríguez-Torres, R., Leyens, J. Ph., Rodríguez-Pérez, A., Betancor, V., Quiles, M., Demoulin, S. i Cortés, B. (2005). The lay distinction between primary and secondary emotions: A spontaneous categorization? *International Journal of Psychology*, 40, 100-107.
- Rokeach, M. (Ed.) (1960). *The Open and Closed Mind*, New York. Basic Books.
- Rothbart, M. i Taylor, M. (1992). Category labels and social reality: Do we view social categories as natural kinds? En G. Semin i K. Fiedler (Eds.), *Language, interaction and social cognition*. London: Sage.
- Schwartz, S. H. i Struch, N. (1989). Intergroup aggression: Its predictors and distinctness from in-group bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 364-373.
- Staub, E. (1989). *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*. New York: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1984). *Grupos humanos y categorías sociales*. Barcelona: Herder. (Trabajo original publicado en 1981).

- Vaes, J., Paladino, M. P., Castelli, L., Leyens, J. Ph. i Giovanazzi, A. (2003). On the behavioral consequences of infrahumanization: The implicit role of uniquely human emotions in intergroup relations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 1016-1034.
- Vaes, J., Paladino, P. i Leyens, J. Ph. (2002). The lost e-mail: Prosocial behaviour induced by uniquely human emotions. *British Journal of Social Psychology*, 41, 521-534.
- Zimbardo, P. J., Haney, C., Banks, W. C. i Jaffe, D. (1986). La psicología del encarcelamiento: privación, poder y patología. *Revista de Psicología Social*. 1, 95-105. (Trabajo original publicado en 1973).